

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย:

บทเรียนจาก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

© Scott Trageser

มุมมองที่เสนอในเอกสารฉบับนี้ไม่จำเป็นต้องสะท้อนความเห็นของคณะผู้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ องค์กรให้ทุน หรือองค์กรของผู้นำเสนอการประชุมเชิงปฏิบัติการนี้แต่อย่างใด (2560)

ความเป็นมา

การลักลอบล่าสัตว์ และการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย (Illegal Wildlife Trade, IWT) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เป็นการทำลายล้างประชากรสัตว์ป่าชนิดต่างๆที่เป็นที่รู้จัก เช่นเสือและตัวนึ่ง อีกทั้งยัง ทำให้แมวป่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมตระกูลลิง หมี สัตว์เลื้อยคลาน ฉลามและปลากระเบนมีจำนวนลดลงอย่างมาก รวมถึงการลดลงของ แหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและต้นไม้ชนิดต่างๆ ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจแต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก

การถกเถียงเชิงนโยบายและงบประมาณด้านการอนุรักษ์ทั่วโลกและในภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่เน้นการบังคับใช้กฎหมาย “จากบนลงล่าง” อย่างจริงจัง และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคเพื่อลดความต้องการครอบครองสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายชนิดต่างๆ ซึ่ง วิธีการเหล่านี้มักไม่คำนึงถึงผลกระทบรุนแรงของการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายที่มีต่อชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น (Indigenous Peoples and Local Communities, IPLC) ที่อาศัยใกล้เคียงกับสัตว์ป่าและพืชป่าที่ถูกคุกคามและกำลังต่อต้านภัยคุกคามนั้น

เพื่อเป็นการต่อยอดประสบการณ์จากประเทศแอฟริกา กลุ่มผู้เชี่ยวชาญการใช้งานและการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนขององค์การระหว่าง ประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ IUCN CEEP / SSC (IUCN SULi) องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติประเทศ เวียดนาม (IUCN Viet Nam) สถาบันระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (International Institute of Environment and Development, IIED) องค์การ TRAFFIC - เครือข่ายเฝ้าติดตามตรวจสอบเรื่องการค้าสัตว์ป่าและพืชป่า ตลอดจนสมาคมชนเผ่า

© IUCN VN 2016

พื้นเมืองและชุมชนในเขตและพื้นที่อนุรักษ์ (Indigenous Peoples and Community Conserved Territories and Areas Consortium, ICCA Consortium) ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่างเป็นสิ่งสำคัญ การประชุมเชิงปฏิบัติการนี้ชื่อว่า *นอกเหนือจากการบังคับใช้กฎหมาย: การมีส่วนร่วมของ ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในการต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่า ผิดกฎหมาย* ซึ่งจัดขึ้น ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทยเมื่อวันที่ 15-16 พฤศจิกายน 2559 การประชุมเชิงปฏิบัติการได้รับการสนับสนุนจาก โครงการ “Polifund” ของประเทศเยอรมนี ซึ่งดำเนินการโดยบริษัท GIZ ในนามกระทรวงความร่วมมือและพัฒนาเศรษฐกิจ (BMZ) และกระทรวง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ (BMUB) จากสำนักงาน USAID ผ่าน โครงการการค้าสัตว์ป่าและพืชป่า การตอบสนอง การประเมินและการจัด

ลำดับความสำคัญ (Wildlife Trafficking, Response, Assessment and Priority Setting, Wildlife TRAPS) และจากกระทรวงสิ่งแวดล้อมของประเทศออสเตรเลียที่ให้การสนับสนุนโครงการริเริ่ม *นอกเหนือจากการบังคับใช้กฎหมาย (Beyond Enforcement)* อย่าง กว้างขวาง

ตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐและชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น ได้นำเสนอประสบการณ์และถอดบทเรียน การต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งแสดงถึงการประชุมเชิง ปฏิบัติการได้สรุปใจความสำคัญ ข้อมูลเชิงลึกและมุมมองจากการนำเสนอและการอภิปราย การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้เน้น ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่างเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็ได้หยิบยกกรณีศึกษาจากทั่วทั้งเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานำเสนอด้วย

1. การค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นปัญหา ที่ต้องได้รับการจัดการอย่างเร่งด่วน แต่ก็เป็นเรื่องยาก

- ก. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักถูกมองว่าเป็นภูมิภาคที่ต้องการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงภูมิภาคนี้เป็น แหล่งทรัพยากรสำคัญที่มีการลักลอบล่าสัตว์ในอัตราสูงเพื่อการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย (โดยเฉพาะการลักลอบตัดไม้ การล่าช้าง แรด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมตระกูลลิง หมี เต่า ตะพาบ และ สัตว์เลื้อยคลานอื่นๆ ตัวนึ่ง นกและปลาฉลาม ปลากระเบน และปลาอื่นๆ) ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการอนุรักษ์และชุมชนท้องถิ่นอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง วิธีดักจับมีผลทำลายล้างสูง ทำกันตามอำเภอใจและแพร่หลายในภูมิภาคนี้
- ข. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูง กำลังมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและจริงจัง และมีการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้าเพิ่มมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายมาก
- ค. การสร้างเขตเศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเขตเศรษฐกิจพิเศษอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้สามารถสร้างงานในท้องถิ่นได้ แต่ในขณะเดียวกันก็อำนวยความสะดวกให้การลักลอบล่าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายโดยไม่ตั้งใจด้วย
- ง. มีการลักลอบค้าสัตว์ป่าผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือเพิ่มมากขึ้น เพื่อเลี่ยงการจับกุมจากความพยายามบังคับใช้ กฎหมายเพิ่มขึ้น และ หรือสนองความต้องการของตลาด ซึ่งช่องทางเหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้บริโภคหน้าใหม่เข้าสู่วงจรการค้าสัตว์ป่า ผิดกฎหมาย

- จ. การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าและพืชป่าโดยทั่วไปอ่อนแอมากและบางครั้งก็ไม่มีเลย ในขณะที่บางประเทศพยายามที่จะแก้ไขปัญหาการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ก็ยังมีตลาดค้าสัตว์ป่าจากแหล่งผิดกฎหมายขนาดใหญ่เปิดกว้างโดยไม่ได้รับการควบคุมดูแล (โดยเฉพาะในพื้นที่บริเวณชายแดน) และขีดความสามารถในการบังคับใช้และการสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ยังอยู่ในระดับต่ำ ในบางประเทศงานหลักด้านการอนุรักษ์ถูกดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชนเนื่องจากองค์กรของรัฐในพื้นที่และขีดความสามารถในเรื่องของสัตว์ป่าและพืชป่ายังขาดแคลนโดยสิ้นเชิง
- ฉ. โดยทั่วไปแล้วการครอบครองที่ดิน ทรัพยากรของชุมชนรวมถึงสิทธิ์ตามธรรมเนียมดั้งเดิม กฎหมายและแนวทางปฏิบัติของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นมักไม่เป็นที่ยอมรับทางกฎหมาย และอาจถูกแทรกแซงโดยรัฐรวมถึงการให้สัมปทานของรัฐบาล การใช้กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองต่างๆ
- ช. ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักมีความคาบเกี่ยวสำคัญระหว่างการค้าสัตว์ป่าชนิดต่างๆเพื่อประโยชน์ในท้องถิ่นและการค้าขายในตลาดระดับประเทศและระหว่างประเทศ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการใช้วิธีดักจับอย่างแพร่หลายโดยไม่มีการควบคุม สมาชิกในชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองและท้องถิ่นอาจมีส่วนร่วมในกระบวนการเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น คนในหมู่บ้านอาจไปล่าสัตว์โดยเบื้องต้นเพื่อเลี้ยงครอบครัว แต่อาจล่าสัตว์ชนิดอื่นๆเพิ่มเติมเพื่อขายให้กับพ่อค้าที่ต้องการด้วย
- ซ. ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีการลักลอบล่าสัตว์เพื่อการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมายโดย “คนนอก” (ไม่ใช่สมาชิกในชุมชน) รวมถึงทหาร
- ฅ. มีการห้ามล่าสัตว์ป่าอย่างแพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่มักถูกเพิกเฉยในทางปฏิบัติ (โดยชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายเอง) การบังคับใช้กฎหมายอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและแรงจูงใจของชุมชนในการสนับสนุนการอนุรักษ์ได้
- ณ. ตัวขับเคลื่อนแรงผลักดันให้ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย อาจเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ (ภาระหนี้สิน) และต้องการเงินสดเพื่อค่าใช้จ่ายจำเป็นเช่นค่ารักษาพยาบาล
- ด. พื้นที่ป่าทึบในภูมิภาคควบคู่กับการลดลงของสัตว์ป่าและพืชป่าโดดเด่นชนิดต่างๆ เป็นข้อจำกัดให้สร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ ให้กับการท่องเที่ยวที่นิยมดูสัตว์ป่าและพืชป่า

© Caesar Rahman

กรณีศึกษา 1

การบังคับใช้กฎหมายรุนแรงทำให้การลักลอบล่าสัตว์และการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมายเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันเป็นอันตรายต่อคนยากจนได้หรือไม่?

คุณ Sharon Koh Pei Hue จากกองทุนสัตว์ป่าสากล (WWF ประเทศไทย) ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการบังคับใช้กฎหมายเรื่องการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมาย ต่อชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในเขตซาบ่าห์ ประเทศมาเลเซีย กล่าวคือผลกระทบเรื่องความเต็มใจของพวกเขาในการสนับสนุนการอนุรักษ์ และผลกระทบต่อพฤติกรรมลักลอบล่าสัตว์ ทั้งนี้กองทุนสัตว์ป่าสากลประเทศไทยประมาณ 85% ของการค้าสัตว์ป่าเป็นไปเพื่อการยังชีพ และอีกประมาณ 15% เพื่อการค้า การล่าสัตว์เพื่อการยังชีพส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่คุ้มครองและในทางเทคนิคแล้วมีความผิดทางกฎหมาย อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าชุมชนมีการพึ่งพาสัตว์ป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะชุมชนเหล่านี้ยากจนลงเนื่องจากสูญเสียที่ดินและทางเลือกในการดำรงชีพ หลายปีที่ผ่านมา มีการบังคับใช้กฎหมายต่อต้านการค้าสัตว์ป่าเพิ่มมากขึ้น แต่เป็นการใช้โดยขาดพิจารณาถึงสภาพความแตกต่างระหว่างการล่าสัตว์เพื่อการยังชีพและการค้า ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นตกเป็นเป้าหมายอ่อนแอ ซึ่งถูกจับกุมเป็นส่วนใหญ่ แทนที่จะเป็นผู้ค้าที่มีอิทธิพลมากกว่าและได้รับผลประโยชน์มากที่สุด บทลงโทษทำให้ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นต้องหาเงินมาเพื่อชำระค่าปรับตามกฎหมาย ซึ่งอาจนำไปสู่การขายที่ดิน การถูกจำคุกทำให้สูญเสียรายได้หลักของครอบครัวไป ความเครียดและความน้อยใจทำให้ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นกลายเป็นคนก้าวร้าว และหลายครั้งก็ให้ความช่วยเหลือผู้ที่เข้ามาลักลอบล่าสัตว์ด้วย ในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าจำนวนมากก็ถอดใจเนื่องจากรู้สึกถูกชุมชนเกลียดชัง วิธีการนี้เป็นอุปสรรคต่อการสานความสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์กับชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น และดูเหมือนว่าจะไม่ประสบความสำเร็จในระยะยาว คุณ Sharon ได้ขอให้ใช้แนวทางจาก “บนสู่ล่าง” และ จาก “ล่างสู่บน” ควบคู่กันไปอย่างสมดุล ซึ่งอาจรวมถึงให้การสนับสนุนสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินและสิทธิ์ในการล่าสัตว์ขนาดเล็กแบบดั้งเดิม เป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา

มุมมองที่นำเสนอไม่จำเป็นต้องแทนมุมมองจากกองทุนสัตว์ป่าสากลประเทศไทย

- ฎ. ผลกระทบของการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายต่อชุมชนมีหลากหลายและร้ายแรง และอาจรวมถึง:
- 1) การลดลงของสัตว์ป่าและพืชป่าชนิดต่างๆเพื่อการยังชีพและประโยชน์ทางวัฒนธรรม รวมถึงการขาดความรู้และแนวทางการจัดการแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกัน
 - 2) การลดลงของสัตว์ป่าและพืชป่าชนิดต่างๆที่สำคัญต่อการสร้างรายได้ในท้องถิ่น
 - 3) ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์และสัตว์ป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการมีนกล่าสัตว์ลดลง แต่มีสัตว์ป่าชนิดต่างๆเพิ่มมากขึ้นที่ทำให้พืชไร่เสียหาย (เช่น หมูป่า)
 - 4) ความเสื่อมโทรมของแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและพืชป่ามีมากขึ้น เนื่องจากการเผาถางที่ทำให้เกิดผลกระทบตามมาเช่นเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดิน
 - 5) ความเสื่อมสลายทางสังคม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากแนวคิดเพื่อชุมชน (โดยที่ทุกอย่างถูกแบ่งปัน) ไปเป็นแนวคิดเพื่อปัจเจกบุคคล (โดยใช้สิทธิพิเศษในการเพิ่มผลประโยชน์สูงสุดให้กับตัวบุคคล) การสลับเปลี่ยนนี้มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นเนื่องจากชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจตลาดมากขึ้น
 - 6) ความมั่นคงปลอดภัยในท้องถิ่นลดลง เป็นผลมาจากการหลั่งไหลเข้าของอาชูรที่มากขึ้น
 - 7) ปัญหาทางสังคมและสุขภาพที่เกิดจากการค้าและการใช้ยาเสพติด

2. การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญ - แต่บ่อยครั้งไม่เพียงพอหรือกำหนดเป้าหมายไม่ชัดเจน

- ก. ในหลายประเทศในภูมิภาคนี้ ขีดความสามารถของ “เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า” มีน้อย ได้รับการฝึกอบรมไม่เพียงพออีกทั้งยังขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เนื่องจากปัจจัยทางวัฒนธรรมและการเมือง ทำให้เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับสูงเพื่อมีส่วนร่วมกับคนในท้องถิ่น
- ข. แม้ว่าการเข้าไปแก้ปัญหาเรื่องการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมายจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนอย่างเข้มแข็ง แต่เรื่องนี้อาจถูกล้มเลิกได้จากการขาดการบังคับใช้กฎหมายของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพและทันทั่วถึง เพื่อปกป้องสิทธิ์และการดูแลคนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น และหยุดยั้งการลักลอบล่าสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบุคคลนอกพื้นที่
- ค. อย่างไรก็ตามในประเทศและบริบทที่การบังคับใช้กฎหมายเข้มแข็งคนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นยังมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุดแม้ว่าได้รับผลประโยชน์ต่ำสุดจากการเข้าร่วมทำการค้า พวกเขาเป็น “เป้าหมายอ่อนแอ” ของการบังคับใช้กฎหมายต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย และมักเป็นเป้าถูกดำเนินการ ในขณะที่ตัวแปรอื่นๆไม่ได้รับการแต่งตั้งและยังคงเสาะหาและนำออกผลิตภัณฑ์จากป่าที่มีมูลค่าสูงขึ้นเรื่อยๆ (รวมทั้งการตัดไม้) โดยไม่ถูกฟ้องร้องแต่อย่างใด การเสียค่าปรับอาจส่งผลให้ชาวบ้านที่กระทำผิดต้องขายที่ดินหรือทรัพย์สินอื่นๆ และการจำคุกอาจทำให้ครอบครัวสูญเสียผู้มีรายได้หลัก ดังนั้นการลงโทษอาจส่งผลให้คนยากจนเข้าสู่ภาวะยากจนมากขึ้น และหันไปพึ่งพาผลตอบแทนจากการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายมากขึ้น
- ง. การพบเห็นข้าราชการทุจริตมีส่วนร่วมในการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย และเห็นผู้รับผลประโยชน์หลักรายใหญ่ถูกมองข้าม ในขณะที่คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นเป้าหมายของการบังคับใช้กฎหมายนั้นทำให้เกิดความไม่พอใจโกรธแค้นและทำลายความไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชนได้ สิ่งนี้ยังทำให้แนวทางการอนุรักษ์แบบร่วมมือกันไม่บังเกิดขึ้น และก่อให้เกิดการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายเพิ่มมากขึ้นและเป็นชนิดที่มีมูลค่าสูงขึ้นด้วย
- จ. การเสริมสร้างขีดความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายของรัฐและการสร้างแรงจูงใจเพื่อจัดการเรื่องการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย เพื่อเล่นงานกลุ่มผู้กระทำผิดรายใหญ่ ตัวการสำคัญและข้าราชการทุจริตอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเรื่องสำคัญอันดับแรกที่ต้องดำเนินการในภูมิภาคนี้ เพื่อสนับสนุนความพยายามของชุมชนในการต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย

© Avijan Saha 2016

3. การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อชุมชนเป็นหุ้นส่วนที่มีแรงบันดาลใจและกระตือรือร้น

- ก. การบังคับใช้กฎหมายในระดับประเทศต่อการลักลอบล่าสัตว์เพื่อการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพจะได้ผลดีขึ้นหากมีความสัมพันธ์แบบร่วมมือกันกับชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นที่มีแรงบันดาลใจ เหล่านี้อาจรวมถึงการให้ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้พิทักษ์สัตว์ป่าหรือเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า มีส่วนร่วมในการบังคับใช้กฎหมายร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ให้ข้อมูลลับและข่าวสารอื่นๆแก่เจ้าหน้าที่ ติดตามเฝ้าดูการกระทำผิดกฎหมายตลอดจนดูแลทรัพยากรในชุมชน
- ข. มีคำถามว่าจะมีการแทรกแซงและแนวทางแบบใดที่จะสนับสนุนและกระตุ้นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นในการต่อต้านการค้าสัตว์ป่า มีหลายกรณีที่ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นไม่ไว้วางใจและไม่พอใจหน่วยงานด้านการอนุรักษ์ (สืบเนื่องจากการยึดคืนที่ดินตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษให้เป็นพื้นที่คุ้มครอง หรือการเสียชีวิตในการเข้าถึงทรัพยากรสัตว์ป่าและพืชป่า) และมีแรงจูงใจน้อยในการปกป้องสัตว์ป่าและพืชป่า
- ค. การเข้าร่วมแก้ปัญหาการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายมักถูกขับเคลื่อนโดยแนวคิดเชิง “วิกฤต” แต่การหาแนวทางปฏิบัติเพื่อรักษาผลกระทบที่ยั่งยืนในระยะยาวตลอดจนภายหลังโครงการเข้าร่วมแก้ปัญหา ก็สมควรนำมาพิจารณาอย่างยิ่ง
- ง. โครงการผู้พิทักษ์สัตว์ป่าและเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าที่จ้างคนในท้องถิ่นปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ เป็นแนวทางที่พบได้ทั่วไปเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการต่อต้านการค้าสัตว์ป่า อย่างไรก็ตามวิธีการเหล่านี้อาจไม่ยั่งยืนในระยะยาว เนื่องจากต้องพึ่งปัจจัยทางการเงินจากภายนอกอย่างต่อเนื่องและอาจไม่ได้ถูกปลูกฝังทางวัฒนธรรมและสังคม
- จ. การเข้าร่วมแก้ปัญหาควรตระหนักถึงและนำความรู้แบบดั้งเดิม ระบบการกำกับดูแลแบบดั้งเดิม และการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมของชุมชนมาประยุกต์ใช้ ในขณะเดียวกันก็ต้องรับรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และกิจกรรมแบบดั้งเดิมบางอย่างอาจกลายเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนแล้ว
- ฉ. การล่าสัตว์ป่าและพืชป่า (รวมถึงการประมงและการใช้ประโยชน์จากพืช) มักทำกันแบบวิถีดั้งเดิมและถูกปลูกฝังทางวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งมักมีข้อขัดแย้งกับกฎหมายด้านการอนุรักษ์บ่อยครั้ง การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังกับชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าและพืชป่าตามธรรมเนียมปฏิบัติ อาจถูกมองว่าไม่สมเหตุสมผลและทำให้หลายคนโกรธ ไม่พอใจและผลักดันให้ไปสนับสนุนการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย
- ช. สิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาคือต้องระบุตัวบุคคลในระดับท้องถิ่นที่พัวพันการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายให้ได้ แล้วปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นให้ไปในทางที่ดีขึ้น

กรณีศึกษา 2

ผลประโยชน์ที่เพิ่มขึ้น แรงจูงใจ และการดูแลชุมชน จะสามารถหยุดยั้งการลักลอบล่าสัตว์เพื่อการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมายได้อย่างไร

คุณ Om Sophana จากองค์กร Mlup Baitong ประเทศกัมพูชา ได้นำเสนอผลของโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community based ecotourism project, CBET) พื้นที่การดำเนินโครงการตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติคีรีรมย์ (Kirirom National Park) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางเดินของช้างที่เชื่อมต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าออโรล (Aural Wildlife Sanctuary) และเทือกเขาคารดามอม (Cardamom Mountains)

ก่อนหน้าโครงการนี้ชาวบ้านได้พึ่งพาทรัพยากรจากป่าเป็นอย่างมาก รวมถึงการล่าสัตว์ป่า การตัดไม้และการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (Non-timber forest products, NTFP) การเก็บหาและใช้ทรัพยากรที่ไม่มีการควบคุมทำให้เกิดการสูญเสียและเสื่อมโทรมของป่าอย่างรุนแรง ในปี พ.ศ. 2545 องค์กร Mlup Baitong ได้จัดตั้งโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยมีชุมชนเป็นฐาน (รวมทั้งโฮมสเตย์ การตั้งแคมป์ การเที่ยวน้ำตกและการดูสัตว์ป่าและพืชป่า) โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยให้ชุมชนรักษาและปรับปรุงวิถีชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็จัดการและอนุรักษ์สัตว์ป่าและพืชป่าให้ดีขึ้น

โครงการนี้ได้จัดให้มีการฝึกอบรม ช่วยพัฒนาสถาบันการจัดการท้องถิ่นและสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งขณะนี้สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับป่าไม้ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์และส่งเสริมความรู้เรื่องการเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจ ขณะนี้ มีผู้ได้รับประโยชน์ประมาณ 900 ครอบครัวจาก 9 หมู่บ้าน การลักลอบล่าสัตว์ป่าได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ (และเกือบจะหยุดลงแล้ว) เช่นเดียวกับการตัดไม้ผิดกฎหมาย สิ่งที่สำคัญคือโครงการนี้ในปัจจุบันเป็นของท้องถิ่นโดยสิ้นเชิง โดยที่องค์กร Mlup Baitong ค่อยๆลดบทบาทให้การสนับสนุนไปเมื่อหลายปีก่อน

© Tung Pham/TRAFFIC

- ข. การขาดความรู้ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับบริบท การอนุรักษ์ที่มีความซับซ้อนและภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ อาจทำให้เกิดการลักลอบล่าสัตว์ในท้องถิ่นเพื่อการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมาย ทั้งนี้การให้ความรู้พวกเขามากขึ้น อาจช่วยเปลี่ยนพฤติกรรมการลักลอบล่าสัตว์ได้
- ฅ. แรงจูงใจของประชาชนในการต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายอาจเกี่ยวกับการเงินและไม่เกี่ยวกับการเงิน เป็นรูปธรรมและไม่เป็นรูปธรรมก็ได้ สิ่งจูงใจที่เป็นรูปธรรมอาจสำคัญที่จะกระตุ้นให้เกิดการดำเนินการด้านอนุรักษ์ เนื่องจาก การตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิตมักจะเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกสำหรับประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มคนที่ยากจน ผลผลิตจากสัตว์ป่าและพืชป่ามูลค่าสูงและแรงจูงใจทางการเงินนำไปสู่การลักลอบล่าสัตว์เพื่อการค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมายนั้นเป็นเรื่องที่ควรตระหนักและหาทางรับมือแก้ไข
- ฉ. ผลประโยชน์ที่สมาชิกในชุมชนได้รับจะต้องขึ้นอยู่กับความมีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์โดยตรง เพื่อให้วางใจได้ว่าผลประโยชน์เหล่านี้จะส่งเสริมการอนุรักษ์ให้เพิ่มขึ้น ผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นแรงจูงใจในการอนุรักษ์ได้ (เช่นการท่องเที่ยวธรรมชาติ การจ่ายค่าตอบแทนบริการเกี่ยวกับระบบนิเวศ (Payment for ecosystem services, PES) การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าและพืชป่าภายใต้ธรรมาภิบาล) หรือจัดหาแหล่งรายได้ แหล่งอาหารอื่นๆเพื่อลดแรงจูงใจในการลักลอบล่าสัตว์ป่า
- ค. พื้นที่ป่าหนาที่บในพื้นที่ส่วนใหญ่ของภูมิภาค จำกัดและลดศักยภาพในการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวดูสัตว์ป่าและพืชป่า ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างแรงจูงใจโดยตรงเพื่ออนุรักษ์สัตว์ป่าและพืชป่าชนิดต่างๆ
- ฌ. การขาดการยอมรับทางกฎหมายในสิทธิ์และการครอบครองที่ดินตามธรรมเนียม หรือการก้าวข้ามสิทธิ์เหล่านี้โดยการจัดสรรที่ดินจากภาครัฐ หมายถึงขาดการพัฒนาจรรยาบรรณในการพิทักษ์และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การยอมรับสิทธิ์ในการเป็นผู้ดูแลชุมชน โดยเฉพาะการครอบครองที่ดิน อาจเป็นการสนับสนุนที่สำคัญในการดำเนินการอนุรักษ์ ถึงแม้ว่าเรื่องนี้โดยเฉพาะมักไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ได้ก็ตาม
- ฉ. การระบุทางเลือกในการหาเลี้ยงชีพที่สร้างรายได้มากพอที่จะแข่งขันกับรายได้ผิดกฎหมายจากการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมาย อาจเป็นสิ่งที่ท้าทาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากคนในชุมชนไม่มีทักษะ ไม่มีความสามารถในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้
- ช. การใช้ประโยชน์และการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าชนิดต่างๆมีความสำคัญในการดำรงชีพในภูมิภาคนี้ และหากจัดการได้ดีและมีความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับตลาด การทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม การนำเทคโนโลยีและแนวคิดใหม่ๆมาเสริมเพื่อเพิ่มผลประโยชน์จากการใช้งานและการค้าสัตว์ป่าและพืชป่า ถือเป็นเรื่องท้าทายมาก อย่างไรก็ตามผลประโยชน์จากการใช้งานอาจไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ หากการยึดครองที่ดินในชุมชนไม่ได้รับการยอมรับ
- ฅ. อย่างไรก็ตามรูปแบบการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าและพืชป่าชนิดต่างๆ หรือวิถีชีวิตแบบทางเลือกอื่น ๆ ที่ได้รับการสนับสนุน ควรมีความเหมาะสมทางวัฒนธรรม ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนเอง ให้ผลประโยชน์ด้านการอนุรักษ์อย่างกว้างขวาง และสนับสนุนแนวปฏิบัติและการบูรณาการแบบดั้งเดิม การเข้าไปแก้ปัญหาควรมีรากฐานมาจากความเข้าใจในบริบทของท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ในขณะที่กรณีศึกษาต่างๆมีไว้เพื่อแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน ไม่มีรูปแบบใดๆที่จะนำไปทำซ้ำได้เมื่อคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่

- ฉ. การแก้ปัญหาควรคำนึงถึงเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชนอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส รวมบทบาทของผู้หญิงเข้าไปอย่างเต็มที่ มีกลไกการปฏิบัติตามที่ดี (ซึ่งอาจรวมถึงความเชื่อทางสังคม) มีความน่าเชื่อถือและกลไกการกำกับดูแลการเงินที่ชัดเจน ในหลายกรณีการจัดผลประโยชน์เข้าทางกลุ่มผู้หญิงมีประสิทธิภาพมากกว่าเข้าทางกลุ่มผู้ชาย ในการสนับสนุนการแก้ปัญหาให้ประสบความสำเร็จในระยะยาว
- ค. นวัตกรรมการค้ารังสีท้องถิ่น (ป่าชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิสาหกิจด้านสัตว์ป่าและพืชป่า) อาจถูกจำกัดเนื่องจากขึ้นอยู่กับดุลยพินิจและความร่วมมือจากหลายระดับการปกครอง
- ด. แนวทางปฏิบัติที่ดี เช่น FairWild Standard กลไกการรับรองและการปฏิบัติตามข้อกำหนดของบุคคลที่สามอื่นๆช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนและส่งเสริมการปฏิบัติตามในเรื่องการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าและพืชป่าได้
- ง. การประเมินว่าการเข้าแก้ปัญหาการค้ารังสีจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์หรือไม่นั้น ผู้ที่วางแผน กิจกรรมนั้นจะต้องประเมินตั้งแต่เรื่องการลดการเก็บหาที่ผิดกฎหมาย รวมถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินและผลกระทบทางนิเวศวิทยาต่างๆด้วย ตัวอย่างเช่นในพื้นที่ที่เสนอให้มีการเพาะปลูกหนานขึ้นนั้นจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการแผ้วถางป่าด้วย

4. การแก้ปัญหาเกี่ยวกับชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถกำหนดจากภายนอกได้

- ก. การแทรกแซงเพื่อต่อต้านการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าผิดกฎหมายมีแนวโน้มจะยั่งยืนมากขึ้น หากได้รับการวางแผนและนำไปปฏิบัติโดยชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นเอง หรือให้พวกเขามีส่วนร่วมในการออกแบบและการตัดสินใจอย่างเต็มที่
- ข. การสร้างความไว้วางใจเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญอย่างยิ่งและอาจใช้เวลานาน การสร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแบบตัวต่อตัวก็สำคัญ (มากกว่ามีที่ปรึกษาจากภายนอกที่เปลี่ยนบ่อยๆ)
- ค. การแก้ปัญหาจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อคำนึงถึงลำดับความสำคัญ ความต้องการและคุณค่าที่ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นกำหนดกันเองเป็นสำคัญ มากกว่าไปกำหนดคุณค่าหรือแนวคิดจากภายนอกอันเกี่ยวกับความจำเป็นของชุมชน กระบวนการนี้จำเป็นต้องให้ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการประชุมที่เกี่ยวข้องในหลายระดับต่างกัน รวมถึงให้แสดงความคิดเห็นและลำดับความสำคัญของพวกเขาด้วย

กรณีศึกษา 3

การมีส่วนร่วมของชุมชนและการบังคับใช้กฎหมายที่จริงจังขึ้น: เหยี่ยสองด้าน?

คุณชวลิต วิทยานนท์ (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร ประเทศไทย) ได้สนทนาเรื่องโครงการป่าชุมชนในพื้นที่กลุ่มป่าตะวันตกของประเทศซึ่งเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ มีประชากรประมาณ 2,000 คนอาศัยอยู่ กระจายตัวลึกลับล่าสัตว์ในพื้นที่ เพื่อการยังชีพและการค้าทั้งในท้องถิ่นและระหว่างประเทศ ทางมูลนิธิทำงานกับชุมชนแม่จันในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผางโดยเฉพาะ (ประมาณ 40 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง) งานของมูลนิธิเน้นการสนับสนุนการบริหารจัดการร่วมของป่าชุมชนและแม่น้ำ สนับสนุนแหล่งรายได้ที่พึ่งพาการเก็บหาที่ยั่งยืน ตลอดจนช่วยทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทางเลือกการค้ารังสีรวมถึงการเก็บหาผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้แบบยั่งยืน (เช่นสีย้อมสำหรับสิ่งทอ) และการเพิ่มมูลค่าตลาดการค้าและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

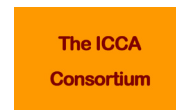
ความพยายามในการบังคับใช้กฎหมายได้เน้นเรื่องการเพิ่มศักยภาพให้กับเจ้าหน้าที่ลาดตระเวนท้องถิ่นเป็นสำคัญ การทำงานของมูลนิธิช่วยให้เกิดการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้และการจัดการแม่น้ำที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นรวมทั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ งานวิจัยของมูลนิธิชี้ให้เห็นว่าการลักลอบล่าสัตว์ลดลง คุ้ได้จากจำนวนเสือและเหยื่อของเสือที่เพิ่มมากขึ้น

ดูรายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการฉบับสมบูรณ์ได้ที่:

https://www.iucn.org/sites/dev/files/be_hanoi_communique.pdf

ดูเอกสารนำเสนอในการประชุมเชิงปฏิบัติการได้ที่:

<https://drive.google.com/drive/folders/0B2tS2L57A9YINVJWTFEwKxLbXM>

ขอบคุณองค์กรสนับสนุน

